

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8559/2025-8-2>

УДК 330.142

Гарбар Сергій Пилипович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6420-490X>

**РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ**

У статті досліджено особливості розвитку інтелектуального капіталу підприємства в умовах формування креативної економіки. Визначено роль інтелектуального капіталу як ключового ресурсу конкурентоспроможності та інноваційного розвитку компанії. Проаналізовано основні виклики, пов'язані з управлінням знаннями, збереженням кадрового потенціалу, адаптацією до швидких змін та недостатнім фінансуванням інноваційних процесів. Особлива увага приділена можливостям, які відкриває креативна економіка для підприємств, зокрема розвитку корпоративної культури інновацій, впровадженню нових моделей управління, залученню відкритих інновацій та розширенню міжнародної співпраці. Розглянуто практичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання інтелектуального капіталу, що сприятиме довгостроковому успіху підприємств у сучасному динамічному бізнес-середовищі.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, креативна економіка, інновації, конкурентоспроможність, управління знаннями, розвиток підприємства.

Serhii Harbar

Rivne State University of the Humanities

**DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL
OF THE ENTERPRISE IN THE CONTEXT
OF THE CREATIVE ECONOMY**

The article studies the peculiarities of development of intellectual capital of an enterprise in the context of formation of the creative economy. The importance of intellectual capital as a strategic resource that ensures competitiveness, innovative development and sustainable growth of enterprises is analyzed. The main components of intellectual capital, in particular human, structural and relational capital, and their role in the formation of a modern business model are identified. The key challenges faced by enterprises in managing intellectual capital are considered, including a high level of outflow of qualified personnel, insufficient funding for innovation initiatives, and difficulties in adapting to rapid technological changes and globalization processes. Particular attention is paid to the implementation of effective mechanisms for preserving and developing knowledge, creating a corporate culture of innovation, and developing digital competencies of personnel. The article also examines the opportunities offered by the creative economy for enterprises, including the introduction of new models of knowledge management, the use of open innovation, the development of partnerships and cooperation within innovation ecosystems. The importance of investing in staff training and development, stimulating the creative potential of employees, and creating a favorable environment for generating new ideas and their commercialization is determined. Special attention is paid to strategic approaches to improving the efficiency of intellectual capital use in a dynamic business environment. Practical recommendations for the development and implementation of innovative strategies for managing intellectual resources that will contribute to the long-term success and sustainable development of enterprises in the current environment are proposed. Despite the positive aspects, the creative economy poses a number of challenges that may limit the development of intellectual capital, including: high levels of staff outflow; insufficient funding for innovation projects – not all businesses are willing to invest heavily in the development of creative solutions, which can hinder innovation; difficulties in adapting to rapid change – rapid technological development requires companies to be flexible and quick in decision-making, which is not always possible due to organizational or financial constraints.

Keywords: intellectual capital, creative economy, innovation, competitiveness, knowledge management, enterprise development.

Вступ. Сучасні тенденції економічного розвитку вимагають від підприємств не лише високого рівня адаптивності до змін ринку, але й ефективного використання інтелектуального капіталу (надалі ІК) як одного з ключових факторів конкурентоспроможності. В умовах креативної економіки, де знання, навички та досвід працівників набувають стратегічного значення, підприємства повинні впроваджувати інноваційні підходи до управління інтелектуальними ресурсами.

Інтелектуальний капітал є сукупністю знань, компетенцій та інноваційного потенціалу, які формують основу для довгострокового розвитку підприємства. Він на нашу думку розвивається в аспекті трьох складових компонентів: людського капіталу (знання та навички персоналу), структурного капіталу (патенти, технології, бізнес-процеси) та споживчого капіталу (бренд, репутація, відносини з клієнтами).

Для успішного функціонування в умовах креативної економіки підприємства повинні інвестувати у навчання персоналу, створювати сприятливе середовище для генерації нових ідей та підтримувати інноваційну культуру. Важливо також забезпечити ефективну систему обміну знаннями всередині компанії, що сприятиме підвищенню продуктивності працівників та розвитку творчого потенціалу.

Матеріали та методи. Дослідження поняття «людського капіталу» висвітлені в працях: Т. Давидюк та Г. Ялового. Сутність та визначення поняття «інтелектуального капіталу» викладені в роботах: Г. Житченко, О. Ковальнової, О. Літвінової, О. Пляшко, Т. Панюк. О. Собко та І. Крисоватий зробили оцінку впливу інтелектуального потенціалу на розвиток інноваційного підприємництва в Україні. Поруч із цим, розвиток інтелектуального капіталу підприємства в умовах формування креативної економіки, вивчено не на достатньому рівні, що вимагає подальшого дослідження.

Ціллю даної статті є визначення ролі розвитку інтелектуального капіталу підприємства в умовах креативної економіки, а також аналіз факторів, що впливають на його формування, ефективне використання та вдосконалення. В умовах глобалізації, цифрової трансформації та посилення конкуренції інтелектуальний капітал стає ключовим чинником забезпечення стійкого розвитку та конкурентних переваг підприємства.

Для досягнення поставленої цілі у статті вирішуються такі завдання, як розкриття сутності і значення інтелектуального капіталу у структурі сучасного підприємства та визначення його основних компонентів; аналіз впливу креативної економіки на процеси розвитку та використання інтелектуального капіталу, визначення основних викликів та можливостей.

Розкриття цих питань дозволить оцінити значення інтелектуального капіталу як ключового ресурсу підприємств, що визначає їхню

конкурентоспроможність, інноваційний розвиток і довгострокову стійкість у сучасному економічному середовищі.

Результати. Креативна економіка ґрунтується на використанні знань, інновацій та творчості як ключових ресурсів економічного розвитку. Вона сприяє підвищенню ролі інтелектуального капіталу, оскільки підприємства, що працюють у цій сфері, залежать від рівня професійних компетенцій, креативного мислення та здатності до генерації інновацій.

Основними напрямками впливу креативної економіки на інтелектуальний капітал є:

- формування нових компетенцій – розвиток аналітичного мислення, здатності до вирішення нестандартних завдань, міждисциплінарного підходу;
- створення інноваційного середовища – сприяння розвитку дослідницьких центрів, співпраці між бізнесом і наукою, підтримка стартапів та творчих індустрій;
- посилення ролі людського капіталу – працівники стають головним активом підприємства, що потребує інвестування в навчання, підвищення кваліфікації та стимулювання креативності;
- цифровізація бізнес-процесів – активне впровадження цифрових технологій, автоматизація рутинних процесів, що дозволяє зосередитися на творчих та стратегічних аспектах;
- зміна організаційних моделей – перехід від традиційних ієрархічних структур до гнучких, проєктних або мережевих організацій, що сприяє більшій адаптивності підприємств.

Попри позитивні аспекти, креативна економіка створює низку викликів, які можуть обмежувати розвиток інтелектуального капіталу, до яких можна віднести:

1. Високий рівень відтоку кадрів – креативні спеціалісти часто змінюють місце роботи через пошук більш вигідних умов або відсутність можливостей для розвитку в межах однієї компанії.
2. Недостатнє фінансування інноваційних проєктів – не всі підприємства готові вкладати значні кошти у розвиток креативних рішень, що може стримувати впровадження інновацій.
3. Труднощі адаптації до швидких змін – стрімкий розвиток технологій вимагає від компаній гнучкості та швидкості в ухваленні рішень, що не завжди є можливим через організаційні або фінансові обмеження.
4. Ризики втрати унікальних знань – недостатнє управління знаннями в компанії може призвести до втрати інтелектуальних напрацювань разом із звільненням ключових фахівців.
5. Дефіцит кваліфікованих кадрів – зростаючий попит на висококваліфікованих спеціалістів випереджає їхню підготовку в освітніх установах, що створює дисбаланс на ринку праці.

Попри виклики, креативна економіка пропонує широкий спектр можливостей для ефективного

розвитку інтелектуального капіталу підприємств, до яких можна віднести – розвиток корпоративної культури інновацій – створення внутрішнього середовища, що мотивує співробітників до творчості та експериментів. Також важливим є впровадження гнучких моделей управління – використання проектних команд, коворкінгів, віддаленої роботи та динамічних організаційних структур. Важливим також виступає збільшення інвестицій у навчання персоналу – розвиток системи безперервного професійного навчання, впровадження програм наставництва, стажувань та корпоративних університетів. Креативна економіка вимагає залучення відкритих інновацій – активна взаємодія з науковими установами, технологічними парками, стартапами для прискорення інноваційного розвитку. Розширення міжнародної співпраці – використання глобальних знань і практик, обмін досвідом із міжнародними партнерами для підвищення рівня компетенцій також має безпосередній вплив на розвиток інтелектуального капіталу підприємств [5, с. 50].

Останнім часом науковці все більше зосереджуються на дослідженні інтелектуального капіталу, вивчаючи його різні аспекти та вплив на економічний розвиток. Проте тлумачення цього поняття часто розглядається окремо від сфери інтелектуальної власності, що створює певні труднощі у визначенні його ролі та значення в сучасних умовах. Такий підхід ускладнює формування чіткого розуміння процесів, пов'язаних із розвитком інноваційного менеджменту, залученням людського капіталу, а також із процесами інтелектуалізації, капіталізації та трансформації знань у практичну діяльність підприємств.

В умовах цифровізації та глобальної конкуренції інтелектуальний капітал набуває стратегічного значення, оскільки саме знання, навички, творчий потенціал працівників і здатність до генерування інновацій стають ключовими чинниками конкурентоспроможності. Однак недостатня інтеграція категорії інтелектуального капіталу з поняттям інтелектуальної власності обмежує можливості ефективного управління цими ресурсами та перетворення їх на реальні активи підприємства.

Крім того, актуальним залишається питання про механізми капіталізації інтелектуальних активів, які дозволяють не лише накопичувати знання, а й ефективно їх використовувати у бізнес-процесах. Трансформація інтелектуального капіталу в економічну цінність вимагає розробки нових підходів до його оцінки, збереження та управління, що сприятиме стійкому розвитку підприємств та їх адаптації до сучасних економічних викликів.

Розвиток інтелектуального капіталу на основі інформаційної складової нині виступає фундаментом інноваційної моделі ведення бізнесу. Важливість цієї моделі в українських реаліях підвищується, враховуючи європейську перспективу України, де

модель інноваційного розвитку є головною. Таким чином, поділяємо думку науковців, що «сучасний кризовий стан в економіці усе частіше унеможливує застосування традиційних моделей бізнесу в силу їхньої низької ефективності, вимагаючи від підприємництва пошуку інноваційних підходів, що активізує розширення застосування інноваційних проектів в усіх галузях економіки» [8; 4, с. 65].

Треба також зазначити, що неправильно, включати до визначення ІК певні цільові орієнтири, особливо часто з цією метою використовується збільшення ринкової вартості або капіталізації підприємства. По-перше, головною суб'єктивною метою діяльності підприємства є отримання прибутку, збільшення доданої вартості. По-друге, конкретні цілі діяльності різних підприємств можуть суттєво відрізнятись, що унеможливує їх вибір для включення у визначення ІК. По-третє, цільові ознаки використання ІК не додають глибинного сутнісного його розуміння, а лише вказують на можливе практичне його значення.

У результаті встановлення основних ознак та гносеології ІК Літвінов О. запропоновано авторське визначення ІК, що базується на сутнісному, динамічному його розгляді. ІК – це сукупність соціально-економічних відносин, пов'язаних із формування, використанням та відтворенням знань. Ключовим поняттям дослідження є «інтелектуальний капітал підприємства», що зумовлює необхідність надання йому авторського розуміння. ІК – це сукупність економічних відносин між підприємцями, персоналом і суб'єктами зовнішнього середовища щодо формування, споживання та відтворення знань як ресурсу підприємства. Визначення ІК базується на його ключових сутнісних ознаках, дозволяє охопити всі складові ІК із можливістю їх аналізу з динамічної точки зору як безперервного руху та відновлення інтелектуальних ресурсів підприємства. ІК – це сукупність економічних відносин між підприємцями, персоналом і суб'єктами зовнішнього середовища щодо формування, споживання та відтворення знань як ресурсу підприємства. Визначення ІК базується на його ключових сутнісних ознаках, дозволяє охопити всі складові ІК із можливістю їх аналізу з динамічної точки зору як безперервного руху та відновлення інтелектуальних ресурсів підприємства. У свою чергу, інтелектуальні ресурси підприємства – це сукупність складових ІК, які зосереджують знання на підприємстві (людські ресурси – персонал, інтелектуально-технічні ресурси, знання про зовнішнє середовище, організаційно-управлінські знання) [1, с. 26].

О.М. Ковальова у своїй статті «Інтелектуальний капітал – важлива складова капіталу підприємства», – нове поняття. Іноді поняття «інтелектуальний капітал», справедливо зауважує О.М. Ковальова, ототожнюють з поняттям «людський капітал». Історично першим з'явилося поняття «людського

капіталу», яке ввів А. Маршал, який під розумінням капіталу взагалі розумів саме людський капітал, як «освіту, фахову підготовку, навички та здібності» [6, 2]. Термін «людський капітал» вперше з'явився в працях Теодора Шульца, який відмічав, що добробут бідних людей залежить не від землі, техніки або їх зусиль, а від знань. Він назвав цей якісний аспект економіки «людським капіталом» [4]. Т. Шульц доводив, що в людський капітал, як в любий капітал можна здійснювати інвестиції. Як зазначає вчений у статті “Investment in Human Capital”, «відмова розглядати людські ресурси як форму капіталу, як вироблені засоби виробництва, як результат інвестицій, сприяла збереженню класичного поняття праці, як можливості робити ручну роботу, що потребує небагато знань і навичок, можливостей, якою відповідно до цього поняття робочі наділені приблизно однаково» [6, с. 3]. Т. Шульц стверджував, що людський капітал – це форма капіталу, через те, що слугує джерелом майбутніх заробків або майбутніх задоволень. А людським він становиться тому, що він є складовою частиною людини. Т. Шульц обґрунтував необхідність здійснення інвестицій в навчання та освіту, що сприятиме підвищенню рівня продуктивності праці працівників і, відповідно, збільшенню добробуту суспільства [9]. За оцінками Т. Шульца, з виробленого в суспільстві валового продукту на накопичення людського капіталу використовується вже не $\frac{1}{4}$ частини, як це впливало з більшості теорій відтворення ХХ ст., а $\frac{3}{4}$ його загального розміру [9].

Дослідивши сутність поняття «інтелектуальний капітал», варто зазначити, що формування креативної економіки передбачає зміну традиційних підходів до управління підприємствами. Основними напрямками розвитку інтелектуального капіталу в сучасних умовах є:

- інвестування в навчання та розвиток персоналу – це безперервне навчання, підвищення кваліфікації, формування інноваційного мислення сприяє зростанню людського капіталу;
- використання сучасних технологій – автоматизація процесів, цифровізація, застосування штучного інтелекту та великих даних підвищують ефективність управління знаннями;
- створення сприятливого середовища для інновацій – це впровадження корпоративної культури, що заохочує творчість, командну роботу та обмін ідеями;
- зміцнення зв'язків із зовнішнім середовищем – співпраця з університетами, дослідницькими центрами, стартапами сприяє обміну знаннями та створенню нових рішень.

Сьогодні розвиток інтелектуального капіталу підприємства стикається з рядом серйозних викликів та проблем, які впливають на його ефективність і конкурентоспроможність. Серед найбільш значущих можна виділити найважливіші які найбільше впливають на його розвиток та є загальнонаціональними

проблемами. Високий рівень відтоку кадрів – компанії стикаються з проблемою збереження кваліфікованих фахівців, що зумовлено як конкуренцією на ринку праці, так і недостатньою мотивацією співробітників. Відсутність належної системи мотивації та кар'єрного зростання може призводити до втрати цінних кадрів, що, у свою чергу, негативно впливає на розвиток інтелектуального потенціалу підприємства. Недостатнє фінансування інноваційних проєктів – багато підприємств не приділяють достатньої уваги інвестиціям у наукові розробки, дослідження та впровадження нових технологій. Це може бути спричинено обмеженістю ресурсів, невпевненістю у швидкій окупності інвестицій або відсутністю стратегічного бачення розвитку інноваційного потенціалу компанії. Як наслідок, підприємства втрачають можливість конкурувати на ринку, поступаючись більш прогресивним компаніям. Проблеми адаптації до швидких змін – сучасний бізнес-середовище характеризується високою динамічністю, що вимагає від підприємств постійного оновлення знань, впровадження нових підходів до управління та розвитку персоналу. Відсутність ефективних механізмів адаптації може призводити до відставання від конкурентів, втрати ринкових позицій та уповільнення темпів розвитку.

У сучасних умовах гнучкість та здатність швидко реагувати на ринкові виклики є ключовими факторами успіху підприємства. Впровадження сучасних моделей управління людськими ресурсами, розробка системи стимулювання працівників, інвестування в освіту та професійний розвиток персоналу можуть суттєво підвищити рівень інтелектуального капіталу компанії. Таким чином, підприємства, які здатні швидко адаптуватися до змін, інвестують у свій інтелектуальний ресурс і розвивають інноваційні стратегії, мають значно більше шансів на успішне функціонування та довгостроковий розвиток.

Важливими перспективами розвитку інтелектуального капіталу підприємства мають створювати мотиваційні системи для працівників, що сприятимуть їхній залученості та творчому розвитку. Залучати сучасні моделі управління знаннями, які включають цифрові платформи, бази даних, штучний інтелект. Розширювати міжнародне співробітництво, інтегруватися у глобальні ланцюги створення вартості.

Отже, розвиток інтелектуального капіталу є важливим стратегічним напрямом для підприємств у сучасних умовах формування креативної економіки. У світі, де інформація, знання та інновації визначають рівень конкурентоспроможності, підприємства повинні приділяти значну увагу інвестиціям у людський капітал, розвиток компетенцій працівників та впровадження сучасних управлінських технологій.

Інтелектуальний капітал підприємства охоплює не лише знання та навички персоналу, а й систему

управління знаннями, інноваційний потенціал і корпоративну культуру. В умовах динамічного ринку особливого значення набуває здатність підприємств швидко адаптуватися до змін, використовувати інноваційні підходи в організації бізнес-процесів і ефективно впроваджувати новітні технології.

Основними викликами розвитку інтелектуального капіталу є високий рівень відтоку кваліфікованих кадрів, недостатнє фінансування інноваційних проєктів, труднощі з адаптацією до швидких змін та недостатнє використання креативного потенціалу працівників. Для подолання цих викликів підприємства мають розробляти ефективні стратегії мотивації та навчання персоналу, активно

використовувати маркетингову інформацію для прийняття управлінських рішень і сприяти розвитку корпоративної культури, що заохочує інновації.

Таким чином, підприємства, які інвестують у розвиток інтелектуального капіталу, отримують не лише конкурентні переваги, а й забезпечують власну стабільність та стійкий розвиток у довгостроковій перспективі. Креативна економіка вимагає від бізнесу не лише адаптивності, а й здатності до генерації нових ідей, що можуть бути трансформовані у конкурентоспроможні продукти та послуги. Саме тому розвиток інтелектуального капіталу є ключовим фактором успіху сучасного підприємства в умовах інноваційної економіки.

Література:

1. Давидюк Т. В. Еволюція поняття «людський капітал». *Міжнародний збірник наукових праць*. 2008 Випуск 3(12). С. 175–182. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/68127/64003>
2. Житченко Г. О. Сутність та визначення поняття «інтелектуальний капітал». *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 12. С. 255–259. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/43.pdf
3. Ковальова О. М. Інтелектуальний капітал – важлива складова капіталу підприємства / Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19–21 червня 2012 року / за заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми : СумДУ, 2012. С. 57–59. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/.../Kovaliova%20O.M._Intelektu
4. Літвінов О. С. Інтелектуальний капітал підприємства: сутність, оцінка, розвиток : монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 392 с.
5. Пляшко О. С., Панюк Т. П., Хомич С. В. Людський капітал в креативній економіці: від сутності до управління. *Via Economica*. 2024. № 7. С. 50–59.
6. Собко О. М., Крисоватий І. А. Оцінювання впливу інтелектуального потенціалу на розвиток інноваційного підприємництва в Україні. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 2. С. 62–69.
7. Яловий Г. К. Теорія людського капіталу як методологія формування інноваційної системи / Національний технічний університет України «КПІ». URL: <http://www.ev.fmm.kpi.ua/article/download/43884/40376>
8. Alekseieva K., Turchyn L., Sobko O., Boichyk I., Stakhurska S. Intellectual Capital of Entrepreneurship: Interconnections and ways of stimulating the development. *International Journal of Scientific and Technology Research*. 2020. Volume 9. Issue March 03. Pp. 7039–7043. URL: <http://www.ijstr.org/final-print/mar2020/Intellectual-Capital-Of-Entrepreneurship-Inter-connections-And-Ways-Of-Stimulating-The-Development.pdf>
9. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. Vol. 51 № 1 (Mar., 1961). P. 1–17.

References:

1. Davydiuk T. V. (2008) Evoliutsiia poniattia "liudskyy kapital". *Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats*. Vypusk 3(12). S. 175–182. Available at: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/68127/64003>
2. Zhytchenko H. O. (2017). Sutnist ta vyznachennia poniattia "intelektualnyi kapital". *Ekonomika i suspilstvo*. Vypusk 12. S. 255–259. Available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/43.pdf
3. Kovalova O. M. (2012). Intelektualnyi kapital – vazhlyva skladova kapitalu pidpriemstva / Mizhnarodna stratehiia ekonomichnoho rozvytku rehionu: materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Sumy, 19–21 chervnia 2012 roku / za zah. red. O. V. Prokopenko. – Sumy : SumDU, S. 57–59. Available at: https://essuir.sumdu.edu.ua/.../Kovaliova%20O.M._Intelektu
4. Litvinov O. S. (2019). Intelektualnyi kapital pidpriemstva: sutnist, otsinka, rozvytok : monohrafiia. Odesa : Astroprynt, 392 s.
5. Pliashko O. S., Paniuk T. P., Khomych S. V. (2024). Liudskyy kapital v kreatyvni ekonomitsi: vid sutnosti do upravlinnia. *Via Economica*. № 7. S. 50–59.
6. Sobko O. M., Krysovaty I. A. (2021). Otsiniuvannia vplyvu intelektualnoho potentsialu na rozvytok innovatsiinoho pidpriemnytstva v Ukraini. *Ekonomichniy analiz*. Tom 31. № 2. S. 62–69.
7. Yalovyi H. K. Teoriia liudskoho kapitalu yak metodolohiia formuvannia innovatsiinoi systemy / Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy "KPI". Available at: <http://www.ev.fmm.kpi.ua/article/download/43884/40376>
8. Alekseieva K., Turchyn L., Sobko O., Boichyk I., Stakhurska S. (2020). Intellectual Capital of Entrepreneurship: Interconnections and ways of stimulating the development. *International Journal of Scientific and Technology Research*. Volume 9. Issue March 03. Pp. 7039–7043. Available at: <http://www.ijstr.org/final-print/mar2020/Intellectual-Capital-Of-Entrepreneurship-Inter-connections-And-Ways-Of-Stimulating-The-Development.pdf>
9. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. Vol. 51 №1 (Mar., 1961). P. 1–17.

Стаття надійшла до редакції: 25.01.2025 р.